

A RÉG ELFELEDETT VÁKÁNCOSOK

KOVÁCS KLAUDIA^{1*}, VITYI ANDREA¹

¹ Soproni Egyetem Erdészeti-műszaki és Környezettechnikai Intézet

*e-mail: klaudivovacs@gmail.com

Absztrakt

A magyar vákáncs szó a latin *vacans* „megüresedett” szóból származik. Ezt a szót először 1820. körül a debreceni közigazgatási iratokban találhattuk meg, a város tulajdonába kerülő felhagyott és lepusztult erdőterületeket illeték, ezzel a megnevezéssel.

Az erdőinket az 1800-as évek közepéig kíméletlenül pusztítottuk, ezért megoldást kellett találni az egyre növekvő kiirtott erdőterületek visszatelepítésére Debrecen városának is, amelyet a lehető legköltséghatékonyabban szeretett volna megoldani. A növekvő munkanélküliség és az erdőtelepítés egyidejű megoldása érdekében a debreceni városvezetés kiadta az erdősítendő területeket a vállalkozó szellemű munkanélkülieknek. A vákáncsnak nevezett területről kapták az ott élő emberek a vákáncsosok nevet, akik az irtásterületeken éltek az általuk kiásott földkunyhókban. Ottlétük során a facsemeték közé mezőgazdasági növényeket is ültettek. Télen favágással és vadbefogással is foglalkoztak. A fafajtól függően 3-5 év elteltével másik számukra kijelölt területre költöztek.

A várható klímaváltozás tekintetében az erdei köztes termesztés pozitív értékekkel szolgálhat a csemetéket ért stressz hatások csökkentésében.

Bevezetés

Török Pál erdőmester 1868-as összefoglalójában 12 113ha (21 049kh) tényleges fás terület került összegzésre, amelyből csak 46% volt ténylegesen erdő. (Török P.1868) 1882-re 51,8%-ra javult, de mégis aggasztó volt a helyzet. (Török G.1882) A helyzetet súlyosbította, hogy az erdőket sarjerdő üzemmódban kezelték, amely gyenge minőségű erdőkhöz vezetett. Az akkori debreceni városvezetés nem tudott megfelelő anyagi forrást biztosítani az erdőtelepítésekre. (Erdészeti Lapok 1968.) Már 1863-ban 1400 munkanélküli élt Debrecen környékén.

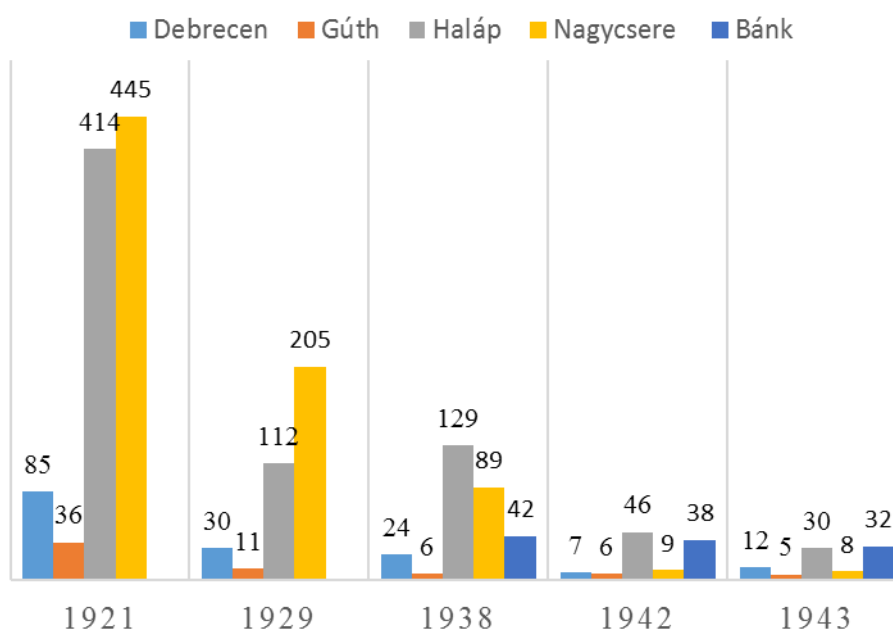
A magas adók tönkretették a kis-, és középparasztságot, melynek következtében kénytelenek voltak erdei életmódra kényszeríteni családjukat. Ők lettek a későbbi vákáncsosok (Komoróczy 1955).

A vákáncs szó kezdetleges megjelenési formája a *vaco(are)* latin szóból származik, amely üres, szabad területet jelent. A *vacans* forma már XVIII. században Debreceni iratokban jelent meg, melyekben üres erdőszületlen területekre alkalmazták. Későbbi magyarosított változata, a *vákáncs*, irtott erdőparcellát jelentett (1880.), ebből ered melléknévi formája, a *vákáncsos* (debreceni erdőirtó és telepítő) (Mocsár és Taar 1964, Kiss 1956).

Vákáncsosok életmódja

A vákáncsosok azok a szegény parasztok, akiknek a debreceni városvezetés erdősítendő területet adott ki, és feladataik közé tartozott a vágásterület takarítás, az erdősítés, az ápolás, és a csemetetermesztés. A területre költöztek a családjikkal és megmaradt állatiakkal, és ott földkunyhókat építettek. A család fenntartása érdekében a fasorok közé és irtásterületeken különböző agrárkultúrát vetettek. 3-5 évig lakhattak egy területen, fajtól függően.

1. ábra: Vákáncsos családok száma (Miklós 1974)

Letelepedés

A vákáncsosok háza sűrű karósorból álló falak szalmás pelyvás sárral voltak betapasztva. A házakat néhol gáttal egészítették ki, amely előszobaként funkcionált, a hideget és a szelet fogta meg. Az ólakat hasonló módon készítették (Ecsedi 1912).

1906-os rendelkezés alapján	1921-es rendelkezés alapján
3 sertés	2 sertés + 1 év alatti malacaival
1 ló	1 ló
1 szarvasmarha	1 szarvasmarha borjújával
	Baromfi (kv. liba)

(HBL Debr. Polgm. IV. B.1406/b. 5539/1932)

Erdőtelepítés

Általában 3-6 kataszteri holdat (1,7-3,5 hektárt) kaptak, amit elharmadoltak, így 3 éven keresztül tisztítottak. A tuskó kezdetben a munkásé volt, azután felét be kellett szolgáltatni az államnak. A gyökér mindig a munkásé maradhatott. A terület tisztításához bokorirtót és nagy fejszét használtak. 1-2 kataszteri hold föld tisztítása után trágyázták, majd vákáncsos ekével beszántották, amelyet lóval vontattak. Ezt a módszert csak laza, homokos területeken alkalmazhatták. Feladatuk volt még a csemetenevelés, amelyet három féleképpen végeztek:

1. Fészekre való vetés
2. Mezőgazdasági terményekkel együtt (köztes)
3. Az uralkodó fanem (akác) vedervénnyel való megtelepítése

Az erdőgazdaság minden évben 1-2 liter akácmagot adott, melyet 50-200 négyszögöltre vetettek. A hiányokat ezekkel a facsemetékkel pótolták. A csemetéket egyéves korukban ültették ki a vágás területekre, 120 cm tőtávval és 180 cm sortávval. Makkvetést már csak tölgnél végeztek.

Köztes művelés

A beültetett erdő sorközeit ingyen használhatták, míg az irtás területért a vákáncsosnak fizetnie kellett a termése egy harmadával (dézsmá). 1906-os rendelkezés szerint a területet nem lehetett géppel, csak kézzel és állattal művelni (kétféle kapa). A fasorok közé két sorban veteményt vetettek (krumplit, rozsot, tengerit, dinnyét és egyéb növényfajokat - a tök kivételével).

1906-os rendelkezés	1921-es rendelkezés
Kétszeri kapálás	Kétszeri kapálás
	1. Május 15-ig
	2. Június végéig
	Kipusztul csemetéket ősszel pótolni
	Tölgyfa hajtások ritkítása (minden tavasszal félmagasságig felnyesni)

(Földes 1911)

Legeltetés, kaszálás

A legeltetést és kaszálást csak az erdész által kijelölt területen lehetett elvégezni, és dézsmával kellett fizetni érte. Az állatokat ki kellett „pányvázni” (kikötni), hogy ne tegyenek kárt a faállományokban (Miklós 1974).

Vadászat

Bár a vadászat minden formája tilos volt, kisebb állatokat rendszeresen fogtak. A vadászathoz (fácán, nyúl, őz, varjú) hurkot és csapdát használtak (Miklós 1974).

Szabályok

A kiadott területeket nem lehetett bérbe adni, részbe kiadni és idegent a kunyhóba fogadni. Bálokat az erdész engedélyével és jelenlétével lehetett tartani. Ha valaki lopott az erdőgazdaságtól a második alkalommal kitelepítették. Ha sikeres volt az erdősítés, a kunyhót le kellett bontani, a helyét suhánggal kellett beültetni (Miklós 1974).

A vákáncsosok megszűnése

A vákáncsosok érdeke az volt, hogy minél tovább maradhassanak az adott helyen, mert nehéz volt mindig új kunyhót építeni. 1930-ra 6636 kh-t (~3800 hektárt) erdősítettek be, a további fenntartási és erdősítési feladatokat már kisebb szakképzett létszámú ember is el tudta végezni. A városvezetés az életforma felszámolását a „leromlott erkölccsel” magyarázta. Eltűntek munkaeszközök, nem a megfelelő ütemben zajlott a fák növekedése. 1945. után csak pár család maradt, azok is földet kaptak, és teljesen megszűnt ez az életforma (Miklós 1974).

A régi hagyományok továbbélése a modern agroerdészetben

Bár megszűntették a vákáncsos életformát, de az erdei köztes művelés továbbra is megtalálható. Elbeszélésekből (Interjú, 2010 és 2015) tudjuk, hogy a XX. század második felében erdészek és parasztok is alkalmazták tökkel, dinnyével jövedelem kiegészítés céljából. Napjainkban kukoricát alkalmazunk, hogy a csemeték növekedését serkentsük, megvédjük a kiszáradástól és javítsuk a talajt. Ez a módszer jelentősen csökkentette a növényekre irányuló stressz hatást.

Irodalomjegyzék

- Ecsedi I. (1912). A debreceni népi építkezés:162.
 Erdészeti Lapok (1968)
 Földes J. (1911). Az erdő, annak művelése, hasznai, védelme és rendezése: 55.
 HBL Debr. Polgm. IV. B.1406/b. 5539/1932
 Interjú Rózsa Erzsébettel (2010)
 Interjú Bácsmegi Lászlóval (2015)
 Kiss L. (1956). Vákáncsos: 469-471.
 Komoróczy Gy.(1955). Debrecen története a felszabadulásig: 77.
 Miklós Zs. (1974). A debreceni vákáncsosok:260-264.
 Mocsár G., Taar F. (1964). Tanyavilág-bomló világ: 30-31.
 Török Gábor, (1882). Debreczen város erdőgazdasága: 958.
 Török Pál, Sz. kir. Debreczen város erdősegeinek rövid leírása

